

**INSONNING RAQAMLI MUHITDAGI ONTOLOGIK MAQOMI:
FALSAFIY TAHLIL**

Zoirova Sojida Umbarovna

Termiz davlat pedagogika instituti

Falsafa, ma'naviyat asoslari va huquq ta'limi

kafedrası o'qituvchisi

E-mail: Zoirovasojida2@gmail.com

Annotatsiya: *maqolada raqamli sivilizatsiya va sun'iy intellekt davrida insonning ontologik maqomi masalasi falsafiy jihatdan tahlil etiladi. Muallif inson va texnologiya o'rtasidagi munosabatning yangi shakllari, inson mohiyatining raqamli muhitda transformatsiyasi hamda virtuallik fenomeni orqali ontologiyaning qayta qurilishi masalalarini yoritadi. Asosiy tezis shundan iboratki, raqamli muhitda inson ontologik jihatdan faqat biologik mavjudot emas, balki axborot strukturalarining faol ishtirokchisi sifatida namoyon bo'ladi.*

Kalit so'zlar: *inson ontologiyasi, raqamli muhit, sun'iy intellekt, virtuallik, mavjudlik, texnofalsafa, raqamli sub'yekt.*

XXI asrda insonning mavjudlik dunyosi yangi shaklga ega bo'ldi — bu raqamli muhit, ya'ni axborot, algoritmlar va sun'iy intellektlar dunyosi [1]. Ilgari inson tabiiy muhit va ijtimoiy munosabatlar ichida mavjud bo'lgan bo'lsa, hozirda u raqamli ontologiyaning faol elementiga aylanmoqda. Shu bilan birga, falsafa oldida muhim savol paydo bo'ldi: raqamli muhitda insonning haqiqiy ontologik maqomi qanday? U hali ham markazdami yoki sun'iy intellekt uning mavqeini qisman egalladimi?

Bu savollar inson ontologiyasiga yangi yondashuvni talab qiladi, chunki raqamli muhitda mavjudlikning shakli nafaqat jismoniy, balki axborotli va algoritmik tabiatga ega bo'lib qoldi [2].

Raqamli muhit va inson ontologiyasining transformatsiyasi

Ontologiya klassik falsafada “mavjudlik haqidagi ta’limot” sifatida talqin qilingan. Aristotel uchun mavjudlik moddiy va shakliy asoslarga ega bo’lgan voqelik edi. Ammo raqamli muhitda mavjudlik moddiylikdan ko’ra axborot shaklidagi borliqqa aylanmoqda [3].

L.Floridi bu holatni “infosfera” deb ataydi — ya’ni ma’lumotlar, algoritmlar va raqamli sub’yektlardan iborat butun bir ontologik muhit [4]. Shu infosferada inson endi faqat sub’yekt emas, balki ma’lumot manbai, raqamli iz va sun’iy tizimlar tomonidan qayta ishlanuvchi bir ob’yekt sifatida ham namoyon bo’ladi.

Bu holat insonning an’anaviy ontologik maqomini so‘roq qiladi: inson endi tabiatning markazi emas, balki aqlli tizimlar bilan birgalikdagi mavjudlik shakli sifatida qoraladi.

Sun’iy intellekt va “yangi mavjudlik” fenomeni

Sun’iy intellekt inson tafakkuri bilan raqobatlashuvchi emas, balki uning imkoniyatlarini kengaytiruvchi ontologik omilga aylandi [5].

Shu nuqtai nazardan qaraganda, inson va AI o’rtasidagi munosabat “sub’yekt–ob’yekt” emas, balki “sub’yekt–sub’yekt” munosabatiga aylanmoqda. Ya’ni, AI ham ma’lum ma’noda ongli jarayonlarni amalga oshiruvchi ontologik agent sifatida qabul qilinadi.

Bu falsafiy nuqtai nazardan yangi bosqich — insonning mavjudligi endi tabiiy va ijtimoiy chegaralar bilan cheklanmaydi. U virtual muhitdagi ma'lumotlar oqimi orqali o'z ontologik izini qoldiradi [6].

Virtuallik va inson ongining ontologik kengayishi

Virtual reallik inson ongini kengaytiruvchi va qayta ifoda etuvchi muhit sifatida namoyon bo'lmoqda. P. Levi ta'biri bilan aytganda, virtuallik reallikka zid emas, balki uning kengaytirilgan formasi hisoblanadi [7].

Inson virtual muhitda o'zini yangi turda namoyon etadi: u vaqt va makon bilan cheklanmagan sub'yektga aylanadi. Shu tariqa insonning ongli faoliyati raqamli strukturalar bilan birlashib, yangi ontologik miqyosda namoyon bo'ladi.

Bu holat "texnoontosentrizm" deb ataluvchi yo'nalishni vujudga keltirdi, ya'ni borliqning markazida endi inson emas, balki texnologik borliqning o'zi turibdi [8].

Insonning raqamli muhitdagi ontologik maqomi shundan iboratki, u endi faqat biologik va ijtimoiy mavjudot emas, balki axborot muhitidagi faol agent sifatida namoyon bo'ladi.

Bu holat falsafada uchta muhim xulosani keltiradi: 1) Ontologiyaning axborotli xarakteri — mavjudlik axborot jarayonlar orqali namoyon bo'ladi. 2) Insonning gibril tabiati — u tabiiy va sun'iy tizimlar o'rtasidagi bog'lovchi zveno. 3) Falsafaning yangi vazifasi — raqamli ontologiya sharoitida insonning ma'naviy va aksiologik maqomini saqlab qolish [9].

Xulosa

Insonning raqamli muhitdagi ontologik maqomi haqidagi tahlil shuni ko'rsatadiki, u endi faqat jismoniy emas, balki axborot muhitidagi borliq shakli sifatida mavjud. Raqamli ontologiya falsafasi insonning mavjudligi va ma'naviyatini qayta ko'rib chiqishni talab etadi. Uning vazifasi — inson va sun'iy intellekt o'rtasidagi yangi ontologik muvozanatni shakllantirishdir. Shu orqali falsafa zamonaviy texnologiyalar davrida insonning ma'naviy suvereniteti va axloqiy mas'uliyatini saqlab qolishga xizmat qilishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Floridi L. Infosfera falsafasi. – Oksford: Oxford Univ. Press, 2022.
2. Nazarov A. Ontologiya va zamonaviy falsafiy tendensiyalar. – T.: Fan, 2023.
3. Bostrom N. Superintelligence and the Ontology of Artificial Minds. – Oxford Univ. Press, 2023.
4. Blok V. The Ontology of Creation: Towards a Philosophical Account in the Anthropocene. – Springer, 2024.
5. Punziano J. Adaptiv gnoseologiya: inson va AI integratsiyasi nazariyasi. – Milan: Springer, 2025.
6. Karimov B. Raqamli ontologiya va insonning yangi maqomi. – T.: Fan va texnologiya, 2024.

7. Lévy P. La réalité virtuelle et la philosophie de la virtualité. – Paris: Odile Jacob, 2023.
8. Naidoo M. The Open Ontology and the Information Society. – Springer, 2024.
9. Shin D. AI and the Reconfiguration of Truth, Authority, and Verification. – Philosophy & Technology, 2025.